

Ang Hangal ng Tarot, ang Tula, Arkitepo at Anomie: Tungo sa Pag-unawa sa Isyu ng Pagpapatiwakal

Will Ortiz

Abstrak

Tinalakay ng papel ang pagpapatiwakal sa tulang Ilog ni Baquiran sa paraang arketipiko. Simbolikal na inanalisa ang kamatayan gamit ang teorya ni Carl Jung at iniugnay sa mga mitolohikal na imahen sa literatura. Inunawa rito ang pagtingin sa arketipo ng anino o depresyon ng tao na kailangan niyang maigpawan upang magkaroon ng resureksiyon ng kaluluwa ng isang indibidwal na lubog sa simbolikong kamatayan o kadiliman. Matapos ang pagsusuri ng indibidwal o sikolohikal na paraan, iniugnay pagkaraan ang isyu ng pagpapatiwakal sa teorya ng anomie ni Durkheim. Nagkakaroon nito dahil sa mga krisis, lalo ang ekonomikal na krisis, o ang kaligaligan ng kaayusang kolektibo sa isang lipunan. Upang magkaroon ng pagbabago at maisalba ang mga batang nagpatiwakal, kakailanganing tumugon ng sistema't institusyon na may mataas na moralidad sa kalagayan ng kasalatan. Mananatiling simbolo ng arketipo ng Hangal na walang natutunan ang isang lipunang walang pagtugon sa krisis ng bayan.

Mga susing salita: *pagpapatiwakal, arketipo, Jung, anomie, Durkheim*

Abstract

The paper analyzed the issue of suicide in the poem “Ilog (River)” using the archetypal approach. Death was examined symbolically through the theory of Carl Jung and connected with other mythological images in literature. The shadow archetype or the depression of a person must be understood and overcome to allow the resurrection of the individual’s soul wallowing in death or darkness. After focusing on the internal or psychological aspect of the individual, suicide was analyzed using the anomie theory of Durkheim. Suicide happens because there is a crisis, not only inside an individual but at the societal level, such as an economic crisis, or the disturbances of the collective order of a society. For there to be a change and salvation of suicide child victims, the system and institutions with a strong moral ascendancy must respond to the problems of poverty. A nation that never responds to such crisis is always a symbol of the Fool archetype who never learns.

Keywords: *suicide, archetypes, Jung, anomie, Durkheim*

Ang Hangal ng Tarot, ang Tula, Arkitepo at Anomie: Tungo sa Pag-uawa sa Isyu ng Pagpapatiwakal

The death of this one child impoverishes us all-Conrado de Quiros

Tinatawag nating hangal o estupido ang mga taong sa tingin natin ay padalos-dalos kung kumilos at ang bunga ng pagkilos na ito’y ikinapapahamak nila. Marahas ang pagbibitiw natin ng salita sa mga taong kung gumawa ng hakbang ay mabilisan at tila walang pag-iingat. Halimbawa, sa simpleng paghakbang natin sa kalye na kung saan nagkukrus ang napakaraming sasakyan, ngunit nakatuon pa rin ang ating isipan sa ating mga pinagkakaabalahan, matatawag tayong “tanga” o “hangal” ng drayber na muntik-muntikang makasagasa sa atin. Tinatawag nga nating tanga kung tila wala sa sarili ang ginagawa ng kaharap o kausap. Kaya nga siguro tinatawag na “nakatanga” ang isang taong tila wala sa loob ang ginagawa at nakatitig lamang sa kawalan.

Kahangalan ring matatawag ng lipunan ang paghambag sa mundo na tila pakikipagpatintero sa kamatayan, sa anumang adventure nang walang kahandaan, iyon bang pagkuha ng mga risk nang hindi isinasaalang-alang ang kaligtasan. Ang mga taong mahilig sa bunjee jumping, mountain at rock climbing nang walang dalang gear ay itinuturing ding hangal sapagkat tila may mga pagnanasa silang kubli sa maagang kamatayan. May mga tao ngang kung kumilos at gumawa ng mga hambag ay taliwas sa ating nakasanayan o nakaugalian.

Gayundin naman, tinatawag nating hangal ang mga taong nagpapatiwakal. Oo, naaawa ang lipunan sa mga nagpatiwakal at sa kanilang mga iniwang mahal sa buhay ngunit sa huli, kung hindi man kinokondena, hindi tinitingnang matwid ang kanilang ginawa. May mga simbahang hindi tumatanggap ng mga nagpatiwakal at sinasalamin nito ang pagkondena ng lipunan sa mga nagpapakamatay. Hirap ang lipunang umunawa ng kalagayan ng taong nagpatiwakal. Hirap ang lipunang sumagot sa lahat ng mga tanong ukol sa pagpapatiwakal. Hindi ito nakikitang isyu na nangangailangan ng daglian o maagap na interbensiyon bago maganap ang wala sa panahong kamatayan. Pakikiramay lamang sa panahon ng kamatayan ang karaniwang sagot.

Sila ang mga taong hindi naman adbenturero ngunit itinuturing pa rin nating hangal sa ating komunidad, iniiwasan natin silang kausapin sapagkat tila hindi maunawaan o tila walang wawa ang kanilang mga salita. Sa papel na ito, ang hangal ang mga taong nagsisiwalat ng katotohanan subalit pinangingilagan, ang tao man o ang katotohanan. Marahil, kaya rin napipipi ay wala rin namang tagapakinig. Nagsisilbing tinig ang kanilang kamatayan. Tinatawag natin silang baliw sapagkat iba sa karaniwang dikta ng lipunan ang kanilang kilos at salita.

Itong “kahangalang” ito ang imahen sa tulang “Ilog” ni Romulo Baquiran, Jr. Pagpapatiwakal ang pinili ng persona ng tula. Kamatayan ang kinahantungan ng kausap ng persona sa tula dulot ng kaniyang hambag. Tila nagiging hambag ng hangal ang pagsuong o “paglundag sa kabilang pampang” ng kausap ng persona.

Unang tatalakayin ng papel ang kamatayan sa tula sa paraang arketipiko, hindi bilang kamatayang pisikal kundi kamatayang simboliko. Hindi ito nangangahulugang pagkawala ng kapangyarihan ng “hangal” o pagkalugmok/pananatili ng persona sa kawalan ngunit simbolikong kamatayan na mangangahulugang pagkabuhay na muli o resureksiyon. Sa tula, makikita ang dualidad ng mga piling-piling, pinagtagni-tagning salita na susulong sa pagbasa ng simbolikong kamatayan at pagbangong muli mula sa kawalan. Kakasangkapanin sa pagbasa ang mga arketipikong imahen ng tarot na makikita sa loob ng tula upang higit na liwanagin ang kahulugan ng simbolikong kamatayan dulot ng “kahangalan.”

Sa ikalawang bahagi ng papel, tatalakayan ang pagpapatiwakal ayon sa teorya ng anomie ng sosyologong Pranses na si Emile Durkheim. Iniuugnay nito ang anomie sa ekonomikong kondisyon ng lipunan at ang kalagayan ng nagpatiwakal sa loob ng kanyang lipunang ginagalawan. Kung sa una’y higit ang pagpapahalaga sa nagaganap sa loob ng isang tao, sa ikalawang bahagi’y itinatag ni nito ang indibidwal sa kanyang lipunan na hindi hiwalay sa nagaganap na mga pagbabagong ekonomikal at politikal.

Ang Arketipo ng Hangal sa Tulang “Ilog”

Malaki ang pagkakatulad ng imahen sa tulang “Ilog” ni Romulo Baquiran, Jr. sa imahen ng tarot na “Ang Hangal” (The Fool). Mula ito sa Onyx (2001), kalipunan ng mga tula na nanalo ng National Book Award noong 2003. Narito ang kabuuan ng tula:

Ilog

- (1) Ang tinig mo’y isang daigdig
- (2) na bungang nagpatihulog
- (3) sa ilog ng kamatayan.

- (4) Hindi ko maubos-maisip
- (5) ang nagtulak sa iyo.

- (6) Ngayon,
- (7) kagitingan din kaya

- (8) ang manatiling nakahimpil,
- (9) araw-araw na tumitig sa kabagutan?
- (10) Sasabihan pang dakila
- (11) ang mabantad sa lumalawak
- (12) na kakitiran.

- (13) Hindi ko masukat
- (14) ang nilukso mong
- (15) kabilang pampang.

- (16) Nakatindig ako sa liwanag
- (17) Habang natitibag ang kinatatayuan.

Wala nang iba pang tula sa loob ng aklat ni Baquiran na siyang higit na makapaglilinaw ng kahulugan at imahen ng *The Fool* kundi ang tulang “Ilog.” Kapag binabasa ang tarot, mahusay na batayan ng pagsusuri ang Arketipikong kritisismo at ang ugnayan nito sa sikolohiya ni Carl Jung. Makikita sa pagbasa ng tula na may magaganap na resureksiyon. May dualidad ang kahulugan ng tula at maging sa paksang kamatayan, matalasik ang pagbangon/pagkabuhay-muli ng sarili/persona kahit na may tangka ng pagkahulog sa kamatayan at kawalan.

Unang nalathala sa aklat na *beauty for ashes remembering Maningning (2001)* ang tulang “Ilog” at sa ikalawang pagkalathala nito sa *Onyx*, may mga taludtod nang nabago. Sa ikalawang saknong, sa halip na “hindi ko maubos-maisip/ ang iyong pag-imbulog” napalitan ito ng “hindi ko maubos-maisip/ ang nagtulak sa iyo.” Sa huling saknong ng unang aklat, nagtatapos ang tula sa “Nakatindig ako sa liwanag:/ Natitibag ang kinatatayuan/ Ano’t wala akong maramdaman?” ngunit sa *Onyx*, nagtatapos ito sa “Nakatindig ako sa liwanag/ Habang natitibag ang kinatatayuan.”

Ano ngayon ang halaga ng pagbabago? Sa pagbabago ng “pag-imbulog” tungo sa “nagtulak,” higit na naging malinaw ang tula sapagkat ang kahulugan ng pag-imbulog ay pag-ilanglang, ibig sabihin papataas ang aksiyon at hindi pababa. Sa pagbabago ng ikalawa dahil sa pagkawala ng “Ano’t wala akong maramdaman,”

lalong makikita ang idinidiin ng papel na ito -- ang ang persona at ang kausap na nagpatiwakal ay binibigkis ng karanasan ng kamatayan.

Dula ng Pagbibigkis ng Persona at ng Nagpatiwakal

Sa unang taludtod pa lamang ng tula, nakikita na ang dramatikong tagpo sa pagitan ng persona at ng kaniyang kausap, isang taong mahihiwatigang nakaantig nang labis sa persona dahil sa pagpapatiwakal nito. Ang tinig ng kausap ng persona ay tila ga-daigdig ang dating sa persona na siyang lalong nagpatingkad sa tonong seryoso at madilim. Mahihiwatigang nakatunghay ang persona na nasa isang higit na mataas na lugar na maliwanag (“nakatindig ako sa liwanag”) at nakatitig sa “ilog ng kamatayan” na nasa higit na mababang lugar dahil sa paggamit ng salitang “nagpatihulog.” Sa paggamit ng taludtod na “ilog na kamatayan,” ipinakita ang tematikong oposisyon sa pagitan ng liwanag at dilim. Liwanag ang tinutungtungan ng persona samantalang dilim (kamatayan) ang kinahantungan ng kaniyang kausap. Sa wari, tila walang pagsidlan ang dilim na nadarama ng persona sa nagaganap sa pang-araw-araw na buhay (araw-araw na tumitig sa kabagutan at mabantad sa lumalawak na kakitiran). At lalo itong pinatingkad ng pagkatibag ng liwanag (taludtod 16 at 17) na siyang magsasadlak sa persona sa pagkahulog o kamatayan. Ito ang nagbibigkis sa persona at sa kaniyang kausap, ang iisang hangarin at tadhana ng pag-imbulong sa kamatayan. Bumigay ang liwanag na tangi sanang pag-asa ng persona. Madilim ang wakas ng tula sa ganitong paraan ng pagbasa.

Subalit paanong titingnan ang tula kung susuriin ayon sa arketipikong paraan?

Ang Kolektibong Kamalayan at ang Tarot

May mythical vision si Baquiran na maaaring kakitaan ng kolektibong kamalayan. Inilalahad niya ang karanasan sa anyong simboliko na pinagsasaluhan ng lahat ng mga alagad ng sining ayon sa pagbasang Jungian. Bago pa man natuto ang tao na makipagdiskurso gamit ang wika

o salita, ang mito ang unang nadama niya. Ito ang unang hakbang ng tao sa “kaayusan at anyo” (Drew, 10). Ang mito ay nakaugat sa ating kolektibong di-malay (collective unconscious). Ito rin ang mga sinaunang mga imahen na kumakatawan sa kolektibong di-malay. Nakaimbak itong karanasan at kamalayan ng lahat ng tao ngunit hindi tahasang namamalayan. Tinawag din itong arketipo, imagos, mitolohikal (mythological) o sinaunang imahen (primordial images) ni Jung (Sargent, 1988:43). Ngunit higit na nanatili o ginamit ang salitang arketipo upang tumukoy sa mga sinaunang imahen na tila pinagsasaluhan ng lahat ng manunulat at makata. Makikita sa tula ang mga imaheng arketipo na siyang magbibigay-linaw sa kamatayan at resureksiyon sa persona ng tula. Mahalaga ang arketipikong pagbasa sapagkat nananatili sa mga tula ang mga sinaunang imahen na hindi nawawala sa pagbuo ng sining. At kung gayon, kailangan ng pagpapaliwanag ukol sa kahalagahan ng mga arketipikong imahen. Makikita sa pagbasang ito hindi lamang ang kolektibong kamalayan ng tao sa sining kundi makikita ang pagtingin ukol sa kamatayan na hindi literal kundi simboliko.

Ang mga imaheng arketipiko ay nakikita sa mga barahang tarot. Para kay Jung, sinauna itong mga imahen na nagsisiwalat ng mga unibersal na mito at paniniwala ng mga tao. May pitumpu’t walong (78) baraha sa loob ng tarot. Hinati ito sa Major Arcana o mga “Dakilang Lihim” at Minor Arcana. May dalawampu’t dalawang (22) baraha ang major arcana na naglalaman ng mga arketipikong simbolo at kahulugan na nagsasabi ng mga batayang aral sa buhay.

Tumutukoy ito, ayon kay Jung, sa paglalakbay ng sarili o journey of the self, mula umpisa, ang hangal-simbolismo ng kainosentahan hanggang pagkakamit ng uniberso ang huling major arcana na simbolo ng fulfillment, pagkilala ng sarili hanggang sa muling magbalik ang siklo ng paglalakbay sa Hangal. Sa Minor Arcana, makikita ang ugnayan nito sa modernong baraha sapagkat nahahati rin ito sa 4 na suits, ang *wands (clubs)*, *cups (hearts)*, *swords (spade)*, at *pentacles (diamonds)*. Ang apat na suits ay may ugnayan din sa apat na batayang elemento ng uniberso: ang apoy, tubig, hangin, at lupa.

Larawan 1. "The Fool" ng Rider-Waite Tarot Card

Ang Hangal ang unang baraha sa loob ng tarot. Zero (0) ang numero nito na simbolo rin ng simula at katapusan. Inilalagay "ang hangal" sa magkabilang dulo ng Major Arcana sapagkat ipinakikita ang transpormasyon ng hangal mula sa pagiging inosente tungo sa pagiging matalinong hangal o wise fool. Daan ito upang tahakin ang daigdig ng kolektibong di-malay o arketipo. Mahalaga ang pagkakasunod-sunod ng mga ito sapagkat "alegorya ito ng ebolusyon ng kaluluwa ng tao" (Sargent, 44). Malaya at walang pakialam ang larawan o imahen ng "Ang Hangal" na nasa gilid ng bangin, umaakma siyang humakbang nang walang takot sa kawalan o pagkahulog. Isa siyang kabalintunaan. Bilang bata at inosente, wala siyang karanasang maaaring tumakot sa kaniya at bilang matanda, siya ang matalinong hangal na nagkamit na ng karunungan. Hindi man nakikita sa imahen ng tarot na ito, sa pakahulugan ng Rider-Waite tarot, isa siyang bata at isa rin siyang matanda depende sa kanyang magiging aksiyon. Sa kaniya, ang lahat ay posible. May dala siyang tungkod na simbolo ng kaniyang kapangyarihan at lakas ng loob, at maaari ring simbolo ng pagiging matanda na may hawak na baston at tungkod na kaagapay niya sa kanyang mga paglakad. Ang araw sa gawing Hilagang Silangan na nagniningning ay simbolo ng pag-asa, buhay, at espirituwalidad.

Sa pagbasa, hindi lamang nakatuon ang dualidad ng "the fool" sa imahen ng kapangyarihan at kawalan, buhay at kamatayan, ng pagiging bata at matanda, bagkus tumutukoy rin ito sa pagkawala ng kasarian ng nilalang. Kung titingnang mabuti ang Larawan 2, na ginawa naman ng isang

artist (walang pangalan sa blog) mahihinuha na ang larawan ay parang nagiging babae subalit ang deskripsiyon ng imahen ay isa itong lalaki.

Larawan 2. The Fool ng fullmoon tarot

Naging higit na matinkad ang kulay ng Larawan 2. Mahihinuha ang imahen ay nagkaroon ng malaking inspirasyon sa Rider-Waite deck. Sa pagtingkad ng kulay, tila nagiging babae ang imahen nito. Sa kabila ng pangang malapad at adam's apple, ang kamay at mga paa ng "the fool" ay malantik. Tumingkad din ang hawak nitong rosas. Simbolismo ang rosas ng mga lihim, (mula sa Latin na sub rosa na ang kahulugan ay "sa ilalim ng rosas" na nagsasabing "dapat itong maging lihim") at sinasabi ng larawan na hawak ng hangal ang lihim ng uniberso kaya't hindi siya sakop ng mga batas nito.

May dualidad ring makikita sa background, ang araw ay tila napalitan ng madilim na buwan. Kung ang araw ay may prinsipyong ikinakabit sa pagiging lalaki, ang buwan naman ay may mga katangiang ikinakabit sa pagiging babae. Sa gayon, nagbabago ang imahen ng "the fool" bilang androgynous. Hindi lamang ang lalaki ang maaaring magkaroon ng kahangalan at kapantasan (wisdom) kundi ang babae rin ay maaaring magkaroon ng ganitong katangian. Sinasabi rin na sa kabila ng dualidad, maaaring pag-isahin ang mga katangiang ito.

Sa pagbasa ng tulang *Ilog*, unang sumagi sa isip ko ang imahen ng Hangal at ang arketipo ng ilog na simbolo ng kamatayan. Sa ating kasaysayan, ang manunggal jar na isang urno na natagpuan sa Palawan ay may imahen ng dalawang taong nakasakay sa bangka. Hindi rin maiiwasang balikan ang imahen ng Ilog *Styx* na siyang tinatawid ng bangka ni Charon kasama ang mga kaluluwang papunta sa kaharian ni Hades sa mitolohiyang Griyego. Patunay na ang arketipo ng paglalakbay sa tubig tungo sa kabilang buhay o pook ng kamatayan ay sinauna pa. Subalit kamatayan lamang ba ang kahulugan ng ilog?

Sa imahen ng tula, nagbabadya ang ilog hindi lamang ng dilim ng kamatayan. Maliwanag ang tinutungtungan ng persona sa tula (“liwanag,” taludtod 16). May ugnayan ang araw at ang liwanag na siyang pinagmumulan ng buhay. Sa pamamagitan naman ng palagiang pagdaloy ng tubig ng ilog sa tula, ang buhay ay tila dumadaloy. Ang tubig sa ilog ay napupunta sa dagat at siyang sinisipsip ng araw upang bumuo ng ulap na nagiging ulan na papatak pabalik sa pinagmulan—ang ilog. Sa tarot, ang ugnayan ng araw bilang elementong apoy at ng ilog bilang elementong tubig ang siyang bumubuo ng siklo ng buhay. Tubig rin ang simbolismo ng di-malay at ng damdamin. Ang tubig ang siyang naglilinis sa damdamin at di-malay. Nagbibigay ito ng bagong katauhan ng persona, bautismo ito sa ilalim ng tubig at apoy.

Ang Pagkahulog (The Fall)

Ang kapangyarihan ng tinig na ga-daigdig na nagkaroon ng transpormasyon bilang bunga ay nagsisiwalat ng pagbabago (taludtod 1 at 2). Sa Bibliya, ginamit ng Diyos ang kaniyang makapangyarihang tinig upang lumikha ng sandaigdigan, sa pamamagitan nito nagkakaroon ng materyalisasyon ang mga bagay-bagay mula sa kawalan. Sa tula, mabigat ang pagkahulog ng tinig na kung tutuusiy magaan at di naman matitimbang (“ang tinig mo’y isang daigdig”). Ngunit dahil sa ito’y makapangyarihan dahil sa laki ng nasasakop nito, nakatutulig ang bigat ng tinig na ito na nahulog mula sa isang mataas na lugar at bumagsak bilang bunga sa ilog ng kamatayan. Ang alamat/mito ng pagkahulog (“nagpatihulog sa ilog ng kamatayan”) ay nagbabadya sa unang tingin ng malagim na kamatayan sa ilog. Ngunit nahulog ang bunga sa tubig na siyang sumalo

mula sa tiyak na kamatayan. Ang pagbaba sa tubig ay tumutukoy sa pagkilala sa di-malay, at dahil dito, nagkakaroon ng pagbabalik at muling pagpapakahulugan sa sarili ang kausap ng persona sapagkat ayon kay Jung ang pag-unawa sa di-malay ang siyang nagiging daan upang makilala ang sarili. Ang transpormasyon sa pamamagitan ng pagbaba sa kailaliman ay pinagsasaluhan ng iba't ibang kultura. Ayon kay Jung:

Inihahayag nito ang mekanismong sikolohikal ng pagtuon sa sarili ng malay sa higit na malalim na mga suson ng di-malay (41).

(It expresses the psychological mechanism of introversion of the conscious mind into deeper layers of the unconscious psyche.)

Ito ang pag-unawa sa *loob* o sa di-malay upang higit na kilalanin ang sarili sa halip na suriin ang lahat ng mga panlabas na elemento o aspekto ng buhay. Ganito rin ang nangyari kay Psyche at Cupid sa Mitolohiyang Griyego. Sa mito, kinailangan ni Psyche na bumaba sa Ilog Styx upang kumuha ng tubig upang patunayan ang kaniyang sarili bilang karapat-dapat sa kaniyang asawang si Cupid. Ipinakilala nito ang kahalagahan ng komprontasyon ng mortalidad (Psyche) at imortalidad (Cupid), at kapag hindi naharap ni Psyche ang *mortal depression* (literal na pagbaba sa ilog ng kamatayan na simbolo ng sikolohikal na depression) hindi nito mararanasan ang imortal na pag-ibig. Hindi magkakaroon ng harmoniya ang utak (Psyche) at damdamin (Cupid). Sinasabi rin nito na maging sa larangan ng relasyon o *pag-ibig*, kailangan ng pagkilala sa loob, sa sarili, sa kaluluwa sapagkat ang psyche ay Griyegong salita ng *kaluluwa* at ang Cupid naman ay nangangahulugang pag-ibig. Ang kaluluwa at loob ay dalawang katagang magkaugnay, kung walang pagkilala sa loob ng tao, nawawala rin ang kaluluwa nito (Salazar 1982). Pagbaba ito sa di-malay, pag-apuhap ng loob, ng sarili, upang higit na makilala ang buhay nang isinasaalang-alang hindi ang panlabas na mga aspekto ng buhay.

Bukod dito, ang *pagkahulog* ng bunga (taludtod 2) ay natutulad sa bungang kinain ni Eba sa hardin ng Eden. Sa unang malas, ay tila pagsuway ito sa kagustuhan ng Diyos, pagkawalay sa Kanya, dahil sa pagkain ng bawal na bunga na siyang nagpalayas sa kanila sa hardin o ang "Fall" subalit *kailangang* danasin ang pagsuway, ang dumanas ng panibagong karanasan, ang magpatihulog upang higit na kilalanin ang loob o sarili,

paglalakbay ito tungo sa malalim na kahulugan ng sarili. Sumusuhay ito sa transpormasyon o pagbabago ng sarili. Ang pagbaba sa di-malay ng sarili ang nagpapabago sa buhay ng tao, nagbubunga ng higit na pagkilala sa sarili na makatutulong sa pagharap sa buhay. Ito ang banyuhay, pagkamatay ng nakaraang buhay at ang pagbuo ng bagong buhay.

Subalit ang pagbulusok sa kailaliman ay nangangahulugan din ng malagim na kamatayan. Si Persephone na anak ni Demeter sa Mitolohiyang Griyego ay sapilitang dinala ni Hades at siya niyang naging asawa at diyosa ng Kailaliman o *Underworld*. Simbolikong ipinakikita na kailangang kilalanin ng ego (conscious self) ang di-malay (unconscious) sa pamamagitan ng pagbaba sa Kailaliman. Kapag hindi naharap ng *ego* ang lahat ng mga tunggalian sa loob ng sarili, ang mga pagnanasang nasa *id*, mananatili siya sa kailaliman at hindi kailanman mahaharap at mararanasan ang sarili. Ayon nga kay Jung:

Ang pagharap sa sarili, sa una, ay ang pagkilala sa sariling anino. Makitid na daan ang anino, isang makitid na pinto, na ang lubhang pagsikil ay daranasin, walang makaliligtas sa lahat ng mga bababa sa malalim na balon (21).

(The meeting with oneself is, at first, the meeting with one's own shadow. The shadow is a tight passage, a narrow door, whose painful constriction no one is spared who goes down to the deep well.)

Kailangang harapin ang kadiliman sa di-malay, ang mga anino, ang mga bagay at karanasang di kayang tanggapin ng ego upang makawala sa pagkakatali sa kailaliman, sa kailaliman, upang mahanap ang sarili. At kung hindi, mananatili tayo sa kalagayan ng *depression* at hindi kailanman makaharap at mahahanap ang sarili. Si Persephone na pabalik-balik sa *Underworld* at sa Lupa ay hindi pa makaharap at nahahanap ang sarili kaya't patuloy siya sa pagbabalik sa kailaliman.

Ganito rin ang kausap ng persona ng tula na kailangang mahulog sa ilog ng kamatayan upang mahanap ang sarili, harapan ang suson ng mga tunggalian na nasa di-malay.

Pagtutol sa Kawalan at Kabagutan

Sa pagpapahayag na “Ngayon, kagitingan din kaya ang manatiling nakahimpil, araw-araw na tumitig sa kabagutan,” ipinakikita ng persona ang kaniyang buhay na nakahimpil, walang paggalaw, o walang pagbabago. Kagitingan nga bang matatawag ang manatiling buháy kung “araw-araw na tumitig sa kabagutan?” Ang pagsasabi ng salitang “araw-araw” ay nangangahulugang siklo ang nagaganap na paghimpil o kawalan ng pagbabago. Hindi lamang masidhi kundi matagal ang ginagawang pagtitig ng persona sa kabagutan (taludtod 9). Matatawag nga bang buháy ang tao na nakatitig lamang sa kabagutan? Katapangan ba ang pananatili ng katawan sa mundo ng kakitiran kung ang kaluluwa ay tila nawala na sa loob ng tao?

Ang pagkabagot ay hindi lamang tumutukoy sa pagkayamot sa anumang nakasasawa kundi kainipan sa paghihintay. Ano ang hinihintay ng persona kung gayon upang matapos ang kabagutan? Sa pagpapahayag ng “Sasabihin pang dakila ang mabantad sa lumalawak na kakitiran” (taludtod 10-12), ano ang kahulugan ng kakitiran? Mahusay na ipinakita ang tunggalian ng mga salitang lawak at kitid na siyang nagpatingkad ng kalagayan ng kakulangan, ng búhay na may ginagawang pagsukat at pagtimbang subalit nanatiling “makitid at kulang”. Paanong mananatili sa mundo o buhay na patuloy ang pagkitid? Ito ang tanong ng persona na gumugulo sa kaniyang isipan, habang tila nagiging paulit-ulit ang pagkabagot, kawalan ng pagbabago. Kung siklo ang kaniyang araw-araw na pagtitig sa kabagutan, nawawala rin ang halaga ng buhay na may kabuluhan.

Pansinin sa ikalawang saknong na idiniriin ng persona ang usapin ng hindi paggalaw o pagkilos sa paggamit ng magkasunod na salitang “manatiling nakahimpil” at ng salitang “kabagutan.” Ang pananatili ay nangangahulugang kawalan ng pagbabago o hindi pag-alis mula sa lugar na kinaroroonan samantalang ang paghimpil ay nangangahulugang “pagtigil o pagtigil upang magpahinga.” Nagaganap lamang ang kabagutan kung walang malinaw na pag-unlad, o pagkilos tungo sa malinaw na direksiyon. Ang araw-araw na *buháy* na walang nakikitang pagbabago o direksiyon ay pagkayamot sa kaniyang buhay.

Malinaw na nadarama sa persona ang damdamin na hindi lamang pagtataka kundi ng pagkapagal kaya't kinakailangan ng pagpapahinga. Ngunit gaano katagal ang kailangang pahinga? Tila binibigkis ng iisang hangarin ang persona ng tula at ang kausap ng persona na tumalon sa ilog ng kamatayan na nagiging “kagitingan” (taludtod 7) sa mata niya. Samakatwid, nagiging positibo ang kamatayan na nagiging anti-tesis ng paghimpil, pananatili, at kabagutan. Ito marahil ang hinihintay ng persona na kikitil sa pagkabagot. Pagtutol o protesta ang kamatayan sa stagnation o hindi pag-unlad o pagkabulok ng buhay ng persona.

Paglukso at Pagpapasya

Makikita sa ikaapat na saknong ng tula ang pananatili ng malalim na pag-iisip sa tinig ng persona (“hindi ko masukat ang nilukso mong kabilang pampang”). Mula sa pandiwang “nagpatihulog” (taludtod 2), napalitan ito ng “nagtulak” (taludtod 5) hanggang sa naging “paglukso” (taludtod 14). Bakit tila nagbabago ang pananaw ng persona? Mula sa pagtingin na pinabayaan ng kausap ng persona na mahulog ang sarili nang wala man lamang ginawang pagpapasya (nagpatihulog), binago niya ito at sinabing may mga puwersa na nag-udyok sa kausap ng persona upang mapunta siya sa ilog ng kamatayan (nagtulak) hanggang sa tuluyang magbago ang diwa ng persona sapagkat sa huli, may determinasyon o may ginawa nang pagpili ang kausap ng persona sa ginawa nitong paglukso sa kaniyang kamatayan.

Ang Paglukso o ang *paghakbang* sa “kabilang pampang” ng kausap ng persona ay nagpapahiwatig ng kalayaang magpasya (free will), ng responsabilidad ng pagpapasya na hindi nakita sa unang mga taludtod ng tula. Habang lumalaon, nagbabago ang pagtingin ng persona ng tula sa kaniyang kausap ukol sa paglukso nito sa kabilang pampang.

Dito higit na makikita ang arketipo ng “Ang Hangal” (the Fool), mula sa tila inosenteng pagpapabaya sa sarili na mahulog sa bangin ng kamatayan, nagkaroon ng transpormasyon ang kausap ng persona at naging isang nilalang na mapagpasya, may kalayaang mamili at

hindi kailanman makikinig sa sinasabi ng kaniyang paligid/lipunan. Ito ang transpormasyon ng matalinong hangal, ang kaniyang hakbang na hindi mauunawaan ng karamihan sa kaniyang lipunang ginagalawan ay pagpapasya sapagkat mayroon na siyang sarili na dumanas ng karanasang iba sa pinagdaanan ng karamihan. Ito ang dahilan kung bakit tinatawag siyang “hangal,” sapagkat pinagdaanan na niya ang napakaraming karanasan, naabot na niya ang kamalayang hindi kayang abutin ng karaniwan.

Ang pagpapasya sa paglukso ng “hangal” ay hindi pagsuong sa kamatayan kundi simboliko itong kamatayan ng lumang katauhan. At kung mayroong paglubog sa kadiliman ng sarili, ng pagharap sa mga anino, mayroon ding magaganap na pag-ahon at pagkabuhay na muli ng *bagong sarili*. Nagkakaroon ng resureksiyon mula sa simbolikong kamatayan.

Nagiging arketipo rin ba ng “Ang Hangal” ang persona ng tula? Sa mga huling taludtod, binanggit ng persona ang:

Nakatindig ako sa liwanag

Habang natitibag ang kinatatayuan.

Makikita na iisa ang ibig sabihin ng salitang “tindig” (nakatindig) at maging “tayô” kinatatayuan).

Tila sinadya ng makata ang pagdiin sa dalawang salita upang ipakita ang pagtindig ng persona sa gilid ng kamatayan, sa pagkatibag ng liwanag, at muli may pagkahulog na magaganap. May paghihinuha rin na may nagaganap ring pagpapasya sa persona sa kaniyang pagtindig at paninindigan niya nang walang takot ang pagpapasyang ito, kahit kasalukuyang nagaganap ang pagtibag.

Ang hindi pag-alis ng persona sa kaniyang kinatatayuan habang malay (conscious) siyang natitibag ito ay pagpapasyang bumaba sa ilog. Kamatayan nga ba ang susuungin ng persona? Ano ang tinitindigan ng persona? Kung liwanag ang natitibag, sinusunog ng liwanag (elemento ng apoy) ang katawan (elemento ng lupa) ng persona, at habang unti-unti itong natitibag, humihiwalay rin ang sarili sa katawan, papalapit sa ilog ng

kamatayan. Kung gayon, nagkakaroon ng personal na transpormasyon dahil sa pagdadalisay ng liwanag. Kailangang buwagin ang mga hindi na kailangan pa. Simbolo ang pagtibag sa karahasan ng pagsira at paggiba, ng ebolusyon ng buhay. Siklo ito ng buhay at batas ng kalikasan, kailangan ng kamatayan upang muling sumibol ang buhay. Muli, ito ay paggalaw mula sa stagnation o buhay na walang kahulugan. Ang pagbulusok sa kailaliman ay pagharap sa mga aninong nakatago sa loob na hindi kayang harapin ng kamalayan ng ego at kung may pagpapasya upang harapin ang anino, makakaahon ang persona upang buuin ang sarili.

Sa *Ilog*, ipinadama ng makata na ang kamatayan at muling pagkabuhay, ang pagbaba sa kailaliman, at pag-ahong muli ng sarili, ang pagkalugmok at muling pagbangon ang nagpapatinig sa buhay. Sa arketipikong pagbasa, walang anumang kamatayang hindi susulong sa muling pagkabuhay, lagi at laging magkakaroon ng eternal na pagbabalik. Nagpapakita ang tula ng simbolikong kamatayan at resureksiyon.

Ang hakbang ng hangal ay maaaring katangahan sa simula, katangahan sa mata ng tao, ngunit sa pagtatapos, ang paghakang ng matalinong hangal ay nagsisiwalat ng liwanag na mauunawaan lamang ng mga nasa gilid ng bangin. Nagsisiwalat ito ng pagkilala sa loob at sarili, sa paglalakbay sa di-malay—sa kaluluwa. Naglalakbay ang tinig ng matalinong hangal, nanunuot ang mga salita sa balát at gunita, at nagbubunga ng mga hakbang sa mundo ng pagpapasya upang hanapin at harapin ang nawawalang sarili.

Paano namang titingnan ang pagpapatiwakal kung hindi lamang nakatuon sa mga arketipo? Nakatuon ang pagbasang ito sa mga panloob na mga salik, ng sarili sa di-malay. Ngunit kapag lumabas tayo sa tula at tiningnan ang usapin ng pagpapatiwakal sa loob ng lipunan, makikita ang mga panlipunang salik na nauugnay sa ekonomikong kalagayan ng lipunan.

Pagpapatiwakal at Anomie

Tatlong balita ang gumimbal sa lipunang Pilipino ukol sa pagpapatiwakal ng mga batang estudyanteng babae dulot ng mahirap na kalagayan sa buhay. Labindalawang taon si Mariannet Amper nang matagpuang nakabigti sa kanilang bahay sa Maa, Davao City noong Nobyembre 2, 2007. Sa media, nakalimbag man o sa telebisyon, karaniwang nakapokus ang sanhi ng pagpapatiwakal sa kahirapan. Ilan lamang ang mga ulat nina Tupas (2007), Ballescas (2007), Chan (2008), at Alconaba (2007) ang nagdiin na ang sanhi ng pagbibigti ng bata sa kanilang giray na bahay ay ang kahirapan nila sa buhay. Nag-iwan si Mariannet ng isang talaarawan na nagsasabing isang buwan na siyang hindi nakapapasok sa paaralan dahil sa kawalan ng pera. May mga proyektong hindi niya mabayaran sa eskuwelahan dahil hindi kayang ibigay ng ama na isang construction worker at inang labandera ang bayad rito. Hindi isinasantabi ng ilang mga artikulo tulad ng kay Delfin (2007) na may kinalaman ang pagpapatiwakal sa “sistemang pampamilya” at para kay Teodoro (2013), hindi dapat iugnay lamang sa iisang sanhi ang pagpapatiwakal.

Ngunit ang ganitong pagninili ukol sa kahirapan bilang sanhi ng pagpapakamatay ay iuugnay rin sa kalagayan ng labing-anim na taong gulang na si Kristel Tejada. Sa mga ulat ng media, hindi nakapagbayad ng tuition fee si Kristel, kaya’t nagpatiwakal ang estudyante ng UP Manila noong Marso 15, 2013. Maraming mga opinyon ang naisulat ukol sa kahirapan at edukasyon. Sa Philippine Daily Inquirer lamang maraming artikulo ang nalimbag ukol sa kaniyang pagpapatiwakal. Ilan sa mga kilalang kolumnista nitong Marso 2013 na nagsulat ukol kay Kristel at sa isyu ng kahirapan at edukasyon ay sina David (2 beses), De Quiros, Cruz (2 beses), Oscar Tan at Michael Tan. Marami ring mga tagabasa ang nagsulat ukol kay Kristel sa “Letters to the Editor” sa buwang iyon. Sa lahat ng mga komentaryo/artikulo, higit na nakabatay ang pag-aanalisa sa kahirapan at kapabayaang mga institusyong panlipunang walang ginawa o nagawa para kay Kristel.

Noong Pebrero 27, 2015, nagbigti ang 16 na taong gulang na si Rosanna Sanfuego mula sa Cagayan. Inuulat na siya’y nahirapang magbayad ng tuition at iba pang bayarin sa eskuwelahan. Ikinumpara si

Rosanna kay Kristel Tejada. At itinuring siya bilang “Kristel ng Cagayan.”

Nanguna si Emile Durkheim sa pag-akda ng ganitong uri ng pag-aanalisa sa usapin ng pagpapatiwakal. Sa kanyang aklat na *Suicide* (*Le Suicidé*, 1897) (na kinikilala hanggang sa kasalukuyan bilang isa sa mga panandang-batong akda ukol sa pagpapatiwakal dahil sa sosyolohikal na lapit sa pag-aanalisa) isinaalang-alang ang mga panlipunang salik at hindi ang mga sikolohikal na salik lamang na karaniwang paraan ng pag-aaral sa isyu.

Binigyan niya ng kahulugan ang pagpapatiwakal:

Ang terminong pagpapatiwakal ay inilalapat sa lahat ng mga kaso ng kamatayang resulta ng direkta o di-direktang positibo o negatibong aksiyon mismo ng biktima, na alam niyang magbubunga ng ganitong resulta (Durkheim, 44).

(The term suicide is applied to all cases of death resulting directly or indirectly from a positive or negative act of the victim himself, which he knows will produce this result.)

Ibig sabihin, maláy ang nagpapatiwakal na kamatayan ang resulta ng kanyang aksiyon, positibo man ito (pag-inom ng lason o pagbigti) o negatibo (pagtanggap kumain o uminom). Hindi maaaring ituring na pagpapatiwakal ang ginagawa ng mga daredevil kung ang kanilang layon ay umiwas sa kamatayan. Mahalaga ang ganitong depinasyon upang makita ang ugnayan ng indibidwal, pagpapatiwakal at ng lipunang kanyang ginagalawan.

May apat na uri ng suicide ayon kay Durkheim—egoistic, altruistic, fatalistic at anomic.

Sa egoistic suicide, hindi nakaugnay nang maayos ang isang tao sa isang grupo. Ang grupong kinabibilangan niya ay nagbibigay ng laya nang higit sa ikabubuti niya. Labis ang individuation ng tao rito, ibig sabihin, labis na nakatuon ang kanyang atensiyon sa sarili dahil hindi na siya nakaugnay nang mahigpit sa kinabibilangang grupo. Nakita ni Durkheim na higit na marami ang nagpapatiwakal na mga Protestante kaysa mga Romano Katoliko. Ayon sa kanya, higit ang laya ng mga miyembro

ng Simbahang Protestante kaysa mga Katoliko kaya higit ang dami ng nagpapatiwakal rito. Kay Durkheim, dapat na balanse ang regulasyon ng isang grupo o organisasyon upang hindi magkaroon ng pagpapatiwakal.

Kabaliktaran naman ang *altruistic suicide* na ang mga miyembro ng grupo ay may kakaunting laya. Tali sila sa loob ng kanilang mga grupong kinabibilangan. Isang halimbawa nito ang militar na magpapakamatay para sa kanilang misyon na atas ng kanilang grupong kinabibilangan.

Fatalistic suicide ang tawag ni Durkheim sa mga pagpapatiwakal na may regulasyong opresibo. Ilan sa mga halimbawa rito ay mga alipin ng sinaunang panahon o hara-kiri ng bansang Hapon.

Ayon kay Puffer (2009), inanalisa ni Durkheim ang anomic suicide sa antas na micro at macro. Sentral sa konseptong ito ang ekonomikong kondisyon ng lipunan sa kanyang aklat na *The Division of Labor in Society*. Bago ang panahong industriyal, nagsusuplay ang mga prodyuser ng mga produkto sa isang maliit na heograpikong lugar kaya't nalalaman nila kung kailan magpaparami o kung kailan babawasan ang produksiyon. Pero nagbago na ito sa panahong industriyal. Dahil walang gaanong regulasyon sa panahong industriyal, nagkakaroon ng labis na produksiyon o labis na kasalatan ng mga produkto at nagkakaroon ng paglago o pagbagsak sa ekonomiya. Walang balanse o regulasyon. Sa konklusyon ni Durkheim sa *Division of Labor in Society*, ang pamahalaan ang tanging entidad na maaaring magbalanse ng ekonomiya sa modernong panahon. Pagdiriin ni Puffer, ang kawalan ng mekanismo ng regulasyon ay anomie, mula sa salitang Pranses na “pas réglé.” Walang sinabi si Durkheim na “normlessness” ng lipunan.

“The anomie is the lack of regulation of the economy or lack of laws” (Puffer, 204). Idiniin ni Puffer na karaniwang ipinakakahulugan ang anomie bilang “normlessness” ngunit nananatili ang norms sa loob ng lipunan sa kabila ng mga nagaganap na pagpapatiwakal. May nagaganap na regulasyon ngunit kulang sa larangan ng ekonomiya.

Kapag hindi kontrolado ang ekonomiya, maaaring mabangkarote o maging mariwasa ang ilan at pagpapatiwakal ang maaaring maging

resulta ng gayong kondisyon (246). Hindi sinabi ni Durkheim na kahirapan ang dahilan ng mga pagpapatiwakal kundi ang ekonomikong krisis sa loob ng lipunan. Ito ang dahilan kung bakit marami ang mahirap subalit hindi lahat ng mahirap ay nagpapakamatay. Nakita niya na ang labis na pagkamariwasa o labis na kahirapan dulot ng ekonomikong krisis ang magbubunsod nito dahil may ligalig (disturbance) sa kalagayan ng lipunan.

Kung ang industriyal o pinansiyal na krisis ay nagpaparami ng insidente ng pagpatiwakal, hindi ito sa dahilang sanhi ito ng kahirapan, dahil maging ang krisis ng kariwasaan ay may katulad na bunga; ito'y dahil sa mga krisis, o ang kaligaligan ng kaayusang kolektibo (Durkheim, 246).

(If therefore, industrial or financial crises increase suicides, this is not because they cause poverty, since crises of prosperity have the same result; it is because they are crises, that is, disturbances of the collective order.)

Nakatuon di lamang sa antas makro ang pag-aanalisa ni Durkheim sa akdang *Suicide* kundi sa antas na micro na nakatuon sa indibidwal. Kung labis ang natamasang yaman, hindi ibig sabihin na kuntento na ang isang indibidwal. *Insatiable* o walang katapusan ang nasà (desire) ng mga tao sa loob ng lipunan. Kapag hindi alam kung paano ito makontrol, at paano mabuhay sa gayong antas ng pamumuhay, daranas ng pasakit o paghihirap ang indibidwal kahit pa nagtamasa siya ng labis na yaman. Sa kabilang dulo ng eskala, ang nabangkarote ay kailangang magkontrol ng mga nasà. Kapag hindi nakontrol ang gayong mga pagnanasa, *self-destruction* o pagkawasak ng sarili ang kahahantungan.

Paliwanag pa ni Durkheim, na walang nilalang ang magiging maligaya o mabubuhay kung ang kanyang pangangailangan ay hindi akma o sapat sa kanyang kapabilidad o resources. Dagdag niya:

Sa ibang salita, kung ang pangangailangan niya'y di nakasasapat sa maibibigay, o kaya'y may pamalit lamang na hindi sapat, madaranas nila ang patuloy na tunggalian at makakikilos lamang nang laging may pasakit (Durkheim, 246).

In other words, if his needs require more than can be granted, or even merely something of a different sort, they will be under continual friction and can only function painfully.

Kailangang may regulasyon ng mga nasà o passion upang magbalik ang estado ng equilibrium o pagkabalanse. At dahil walang kontrol ang indibidwal sa kanyang mga nasà, dapat itong gawin ng isang ahensiya o kapangyarihang labas sa kanya.

...dapat nila itong matamo mula sa isang autoridad na kanilang iginagalang, na kanilang susunding espontanyo. Direkta man o ang kabuuan, o sa pamamagitan ng mga ahensiya ng mga sangay nito, ang lipunan lamang ang makatutugon sa ganitong tungkuling magbigay regulasyon, sapagkat ito lamang ang kapangyarihang moral na higit na nakatataas sa indibidwal, na ang kapangyariha'y kanyang tinatanggap (Durkheim, 249).

...they must receive it from an authority which they respect, to which they yield spontaneously. Either directly and as a whole, or through the agency of one of its organs, society alone can play this moderating role, for it is the only moral power superior to the individual, the authority of which he accepts.

Kung bibigyan natin ng tinig sa kasalukuyang lipunan sina Kristel, Rosanna at Mariannet, ayon na rin sa kanilang mga isinulat/kalagayam bago nagpakamatay, walang dudang ang kanilang pagpapatiwakal ay bunsod ng mga kaganapan sa lipunan at ekonomikong krisis. Sina Kristel at Mariannet ay nasa eskala ng mga naligalig dahil sa kawalan o kasalatan ng yaman na magtutustos ng kanilang mga simpleng

pangangailangan sa buhay.

Sa panahon ng kamatayan ni Mariannet noong 2007, ligalig ang lipunan dahil sa kabi-kabilang krisis pampolitika at ekonomiya. Kabi-kabila ang mga paratang at protesta ukol sa lehitimisasyon ng pagkapangulo ni Gloria Macapagal-Arroyo. Ang patakarang pampolitika at ekonomiya'y tali sa foreign investors na nagdudulot nang higit na kahirapan sa lipunan dahil kapakanan ng una at hindi ng huli ang nasa isip ng pamahalaan.

Ilang buwan matapos ang kamatayan ni Kristel, pumutok ang isyu ng korupsiyon sa pork barrel fund o PDAF (Priority Development Assistance Fund). Isyu rin ang kawalan ng karapatan sa edukasyon lalo sa UP na isang state university at may tuition fee na katumbas ng mga kilalang pribadong eskuwelahan.

Sa ulat ng National Statistical Coordination Board (NSCB) noong 2012 ukol sa kahirapan, gamit ang datos ng *Family Income and Expenditure Survey (FIES)*, 27.9% ang nakararanas ng kahirapan. Ayon sa NSCB, halos hindi ito nagbago kumpara sa survey noong 2006 at 2009. Ito'y sa kabila ng ulat ng pamahalaan mula pa noon na tumataas ang ekonomiya ng bansa. Lahat ng mga ito'y nagdudulot ng kawalan ng balanse o disequilibrium sa loob ng lipunan at sa indibidwal na hindi nakadarama ng sinasabing pagtaas ng ekonomiya.

Ipinakita ng saliksik na *Suicide in the Philippines: time trend analysis (1974-2005) and literature review (2011)* na tumaas ang suicide sa kalalakihan mula 0.23 tungo sa 3.59 kada 100,000 sa pagitan ng 1984 at 2005. Sa kababaihan, tumaas ito mula 0.12 sa 1.09 kada 100,000. Sa mga babae, pinakamataas ang insidente sa mga 15-24 gulang at gayundin naman sa kalalakihan sa panahon ng pag-aaral. Pampamilya at pakikipagrelasyon ang sinasabing karaniwang sanhi o *precipitant*. Hindi binanggit sa pag-aaral ang kahirapan bilang sanhi o salik nito bagaman kinikilala ang kahirapan bilang konteksto at papataas na insidente ng kahirapan sa bansa. Hindi pag-uulat sa tunay na sanhi ng kamatayan o maling klasipikasyon ang maaaring dahilan kaya't mababa ang rate ng pagpapatiwakal sa atin. Ito rin ang dahilan kung bakit hindi nabibigyan ng sapat na atensiyon sa ating lipunan

ang isyu ng pagpapatiwakal dahil kumpara sa ibang mga Asyanong bansa, mababa ang insidente ng suicide rito.

Kung hindi kahirapan ang direktang dahilan ng pagpapatiwakal, bakit gayon na lamang ang reaksiyon ng taumbayan sa kamatayan nina Kristel, Rosanna at Mariannet at isinisisi ito sa kahirapan, korupsiyon at kawalang-silbi ng pamahalaan?

Sa ating lipunan, higit na gumimbal sa atin ang kamatayan ng tatlong bata (kaysa sa mga prominenteng taong nagpakamatay) dahil sa sumasalamin ito sa nagaganap na kahirapan sa gitna ng nakakikita nating di-pantay na pagkakahati ng yaman. Ikalawa, sumasalamin rin ito sa pagpapahalaga ang ating lipunan sa mga bata na dapat sana'y puno ng pag-asa sa darating na hinaharap. Gaano man kaliit, nakikita rito ang konsensiya ng lipunan dahil sa naganap na reaksiyon sa kanilang pagkamatay. Binibigyan nito ng tinig sina Kristel, Rosanna at Mariannet na isinantabi ng lipunan. Binibigyan ng halaga ang karanasan, isang penomenolohikal na lapit, sa halip na ang estadistika at lohika ang pairalin. Naging lunsaran ang pagpapatiwakal ng dalawang bata upang ibulalas ang sentimyento ng marami ukol sa kasalatan, kagutuman at hindi pagkakapantay sa loob ng lipunan. Sa gayon, nagkakaroon ng kaluluwa at konsensiya ang isang lipunang nagkasala sa pagpapabaya ng mga dapat na naprotektahang mga bata.

Para kay Durkheim, maaaring mapigilan ang anomic suicide sa pamamagitan ng mga regulasyong pang-ekonomiya. Kritiko si Durkheim ng laissez-faire economy at pamahalaan ang nakikita niyang entidad na mangangasiwa sa regulasyon ng ekonomiya (Puffer, 204). Ngunit sa *Suicide* (1951), sinabi ni Durkheim na dapat kilalanin ang kapangyarihan ng isang ahensiya ng lipunan na iginagalang nila upang maging espontanyo ang pagyukod (249).

Dito nagkakaroon ng suliranin kung ang ahensiya ng lipunan---ang gobyerno ay walang moral ascendancy dahil sa kabi-kabilang eskandalo ng korupsiyon. Sa kasalukuyan, kabi-kabila ang protesta ng taumbayan sa ating lipunan dahil sa isyu ng korupsiyon. Hindi pagtitiwalaan ng taumbayan ang pamahalaan bilang ahensiya

na mangangasiwa sa regulasyon ng ekonomiya. Hindi matatapos ang kabi-kabilang protesta ukol sa mga isyung panlipunan kapag hindi nakapagtayo ng isang pamahalaan at isang lipunang may pagtatangi sa mga dapat na pangalagaang isinagilid ng lipunan.

Pagtatapos: Ugnayan ng Arketipo't Lipunan

Kung titingnan na arketipikong imahen ng kamatayan ang pagpapatiwakalninaMariannetAmper,labindalawangtaonggulang,Rosanna Sanfuego, at Kristel Pilar Mariz Tejada, parehong labing-anim na taong gulang, nagsisilbi itong simbolo ng kamatayan at resureksiyon. Naantig ang lipunan sa nangyari kay Mariannet. Nasundan itong muli ng pagpapatiwakal ni Kristel na higit na nakapagpakilos ng mga tao. Sa kasalukuyan, nagsimula na kay Kristel ang mga pagbabago ng ilang polisiya sa edukasyon. (Ngunit hindi sa kabuuan ng Pilipinas dahil nasundan pa rin ng pagpapatiwakal ni Rosanna Sanfuego). Sa google, noong Setyembre 17, 2013, 385,000 ang resulta kapag naghanap ng mga nasulat ukol sa pagbabago ng sistema ng edukasyon dahil sa kanyang kamatayan. Kahit sa usapin ng korupsiyon at PDAF, binibigyan ng puwang ang usapin ng iskolarship at edukasyon.

Ang “kahangalan” ng kanilang kamatayan ay repleksiyon lamang ng isang lipunang walang pagpapahalaga sa kinabukasan ng mga batang mamamayan. Hindi hangal ang mga nagpatiwakal kung ang mga batang ito ay walang nakitang pag-asa sa lipunan, walang liwanag ng araw at walang sariwang hangin malalanghap tulad ng hangal sa tarot. Sa halip, ang kahangalan ay nakabatay sa mga mamamayan at higit sa mga institusyong panlipunan na walang kasagutan sa gitna ng gutom at karahasan.

Sa arketipo ng Kamatayan, tulad ng Hangal ng tarot, makikita rito ang duwalidad. Simboliko ang kamatayan ng resureksiyon, makakamit lamang ang muling pagbangon o resureksiyon kung ang lipunang kanilang ginagalawan ay may paninindigang lunasan ang dahilan ng kamatayan. Hindi maaaring uminog ang solusyon sa indibidwal na pagtingin lamang sa kalusugang mental kundi kailangang makita ang ugnayan nito sa lipunang ginagalawan.

Resureksiyong matatawag kung magbabago nang tuluyan ang sistema ng lipunang nakararanas ng kasalatan dahil sa kamatayan nina Kristel, Rosanna at Mariannet.

Sa muling pagbasa ng tula ni Baquiran, makikita natin na umaalingawngaw pa rin ang tinig ng mga “bungang” nagpatihulog sa ilog ng kamatayan. Mga bungang nasayang lamang. Itinulak sila sa ilog ng mga “kakitiran” ng lipunang ginagalawan, tulad ng kawalan ng maayos na serbisyong panlipunan, korapsiyon, kaguluhan sa politika, kawalan ng oportunidad ng mga batang lumaki sa isang mapayapa at maalwang lipunan. Sa kabilang pampang nila tinangkang makita ang liwanag at kapayapaan. Nakatindig tayo ngayon sa liwanag, pero matitibag kaya ang ating kinatatayuan? Ang pagkatibag ng ating kinatatayuan ay maaaring basahin bilang pakikisimpatya’t pagdamay ngunit higit dito, kailangang sistema ang mabago. Kailangan ng isang sistemang may liwanag, may araw, may klarong ginagampanan, may maliwanag na patutunguhan. Ang liwanag ay dapat ring batayan ng isang sistemang may mataas na moralidad at hindi naglulunoy sa kurapsiyon.

Kailangang magkaroon ng kasagutan ng pagbibigkis ang mga nagpatiwakal at ang lipunang kanilang ginalawan. Kung hindi, walang kaluluwa ang lipunang kanilang ginalawan at kung wala nito’y wala ring masasabing búhay. Mananatiling nakahimpil at walang saysay ang lipunang walang resureksiyon.

Ito ang dualidad ng buhay at kamatayan, ng ugnayan ng indibidwal at lipunan.

Mga Sanggunian

"Acting the Fool?" 1 April 2012. Web. 14 April 2013. <<http://fullmoontarot.blogspot.com/>>.

Alconaba, Nico. "Girl who killed self lamented family's poverty in diary." *Philippine Daily Inquirer*. 9 November 2007. Web. 1 September 2013. <<http://povertynewsblog.blogspot.com/>>.

Ballescas, Cherry Piquero. "Mariannet Amper, children, poverty, and globalization." *Philippine Star*. 22 November 2007. Web. 14 September 2013. <<http://www.philstar.com/freeman-opinion>>.

Baquiran Jr., Romulo. *Onyx*. Diliman: University of the Philippines Press. 2001. Print.

Chan, Danny. "12-year-old's suicide casts light on Philippines' poverty." *Sikh Spectrum*. March 2008. Web. 2 September 2013. <http://sikh_spectrum.com/2008/03/>.

Cruz, Neal H. "UP scholar killed by some stupid red tape." *Philippine Daily Inquirer*. 17 March 2013. Web. 2 September 2013. <<http://opinion.inquirer.net/>>.

---. "3 independent Senate bets on UP, Sabah crises." *Philippine Daily Inquirer*. 19 March 2013. Web. 2 September 2013. <<http://opinion.inquirer.net/>>.

David, Randy. "UP and Kristel." *Philippine Daily Inquirer*. 20 March 2013. Web. 3 September 2013. <<http://opinion.inquirer.net/>>.

Delfin, Claire Sy. "The tragic life of Mariannet Amper, or why children commit suicide." 10 November 2007. *GMA News online*. Web. 2 September 2013. <<http://www.gmanetwork.com/news/story/>>.

De Quiros, Conrado. "Impoverished." *Philippine Daily Inquirer*. 19 March 2013. Web. 4 September 2013. <<http://opinion.inquirer.net/>>.

Drew, Elizabeth. *TS Eliot: The Design of his Poetry*. New York: Charles Scribners and Sons, 1953. Print.

Dullana, Raymon. "CSU freshman with school fee problems commits suicide." *Rappler*. 7 March 2015. Web. 16 June 2016. <<http://www.rappler.com/nation/>>.

Durkheim, Emile. *Suicide: A Study in Sociology*. Trans. John A. Spaulding and George Simpson. New York: The Free Press. 1951. Print.

Jung, Carl G. *Analytical Psychology: Its Theory and Practice*. New York: Vintage Books. 1968. Print.

---. *Archetypes and the Collective Unconscious*. Princeton, NJ: Princeton University Press. 1969. Print.

Miclat, Mario I. at Romulo Baquiran, Jr. *Beauty for Ashes: Remembering Maningning*. Pasig City: Anvil Publishing, Inc. 2001. Print.

National Statistical Coordination Board. "Poverty incidence unchanged, as of first semester 2012- NSCB." 23 April 2013. Web. 17 September 2013. <<http://www.nscb.gov.ph/pressreleases>>.

Puffer, Phyllis. "Durkheim Did Not Say "Normlessness:" The Concept of Anomic Suicide for Introductory Sociology Courses." *Southern Rural Sociology*. Web. 1 September 2013.

Redaniel, Maria Theresa, May Antonnette Lebanan-Dalida and David Gunnell. *Suicide in the Philippines: Time Trend Analysis (1974-2005) and Literature Review*. 6 July 2011. Web. 5 September 2013. <<http://www.biomedcentral.com/>>.

Rider-Waite tarot deck, also known as the Rider-Waite-Smith deck. Wikipedia, the free encyclopedia. November 2009. Web. 9 April 2013. <<http://en.wikipedia.org/>>.

Sabangan, Dennis. "The death of Kristel Tejada - because she could not pay her tuition fees." *The Stringer*. 27 March 2013. Web. 5 September 2013. <<http://indymedia.org.au/>>.

Salazar, Zeus. "Ang Kamalayan at Kaluluwa: Isang Paglilinaw ng Ilang Konsepto sa Kinagisnang Sikolohiya." *Sikolohiyang Pilipino: Teorya, Metodo at Gamit*. Ed. Rogelia Pe-Pua. Lungsod Quezon: Surian ng Sikolohiyang Filipino. 1982. Print.

Sargent, Carl. *Personality, Divination and the Tarot*. Vermont: Destiny Books. 1988. Print.

Tan, Michael. "Pinoy Kasi: Students in need." *Philippine Daily Inquirer*. 19 March 2013. Web. 3 September 2013. <<http://opinion.inquirer.net>>.

Tan, Oscar Franklin. "Education is a right, not a privilege." *Philippine Daily Inquirer*. 21 March 2013. Web. 4 September 2013. <<http://opinion.inquirer.net/>>.

Teodoro, Luis V. "Part of the Solution." *In Medias Res*. Web. 18 March 2013. 4 September 2013. <<http://www.cmfr-phil.org/>>.

Tupas, Jefry. "Death By Poverty: Before Kristel, There Was Mariannet." *Truth that's our bias: Newsdesk Asia*. 16 March 2013. Web. 1 May 2013. <www.Newsdesk Asia>